

Şehir Planlama Mesleğinin Tanımı, Çalışma ve Yetki Alanları

* Meslekte Uzmanlık Ayrımı Komisyonu, Feridun Duyguluer, Serdar Karaduman, Perihan Kiper, Remzi Sönmez ve Mehmet Yavuz'dan oluşmakta idi Komisyon raporuna Raci Bademli, Baykan Günay ve Ali Vardar'da katkıda bulunmuştur.

* Bu yazı komisyon raporunun bazı bölümleri çıkarılarak yayına hazırlanmış halidir.

Meslekte Uzmanlık Ayrımı Komisyonu*

1) Meslek Disiplininin Tanımı

Şehir plancılığı mesleğinin konusu en genel anlamda, yerleşmelerdeki değişikliklerin bir plan/düzen çerçevesinde oluşmasına katkıda bulunmaktır.

Bu nedenle şehir plancılığı mesleğinin konusu olan yerleşme, eylem alanı da planlamadır.

Şehir plancısı, planlı gelişmenin / düzenli değişimin sağlanması için, yerleşmelerin değişiminde etkili olabilecek sosyal, mekansal, teknik, ekolojik, estetik, kültürel vb. etmenleri birlikte değerlendirerek karar vericilere alternatif öneriler oluşturan ve bunların uygulamasında rol alan uzmandır. Plancının uygulamadaki rolü planın parçaları olarak ortaya çıkan projeleri tanımlamak, bu projeleri koordine etmek, yönlendirmek, denetlemek veya projelere dönük danışmanlık hizmetlerini yürütmektir.

Çok boyutlu bilgi birikimi ve özel bir eğitim gerektiren şehir planlama mesleği, insanların ihtiyaçlarını toplum ve yerleşmeler (mekan-çevre) yararı ölçüünde belirleyip, gelecek için amaçlar koyan, toplumsal ve fiziksel bilgileri yorumlayarak tasarımıyan, insan yerleşmelerinin geleceğini biçimlendirilmesini yönlendiren, bu nedenle de, sosyo-ekonomik dönüşümlere de belli ölçülerde katkısı olan bir disiplindir.

Şehir planlaması, kuram ve pratiğinde mekansal biçimlenmeyi; buna neden olan ekono-

mik, demografik ve sosyo kültürel dinamiklerin sonulguşu olarak görür. Bu nedenle mekansal boyutun yanısıra; yukardaki dinamikleri de bilimsel ölçütlerle sistematik olarak araştırır, tahmin eder öngörür ve bunlara yönelik hedef belirler. Çağdaş şehir planlamasının vazgeçilmez bu niteliği; plancıyı diğer tasarımcılardan farklılaştırır.

Planlama, ölçeğe dayalı nitelik farklılaşmasının yanı sıra, kentsel işleve yada yerleşmeyi karakterize eden sosyo ekonomik faktörlere göre niteliğe dayalı olarak da farklılaşmaktadır. Yani metropoller, sanayi kentleri, turizm yerleşmeleri gibi. Bu alanlara yönelik planlama çalışmalarını ise niteliklere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Örneğin, kent bütünü planı, metropoliten alan bütünü planı, turizm, sanayi vb. sektörel planlamalar gibi.

Şehir planlamasının konusu olan mekanın ölçeği, belirlenen planlama sorunsalına ve hedeflerine göre, yerleşmeler silsilesinden oluşan bir bölge ile bir kent parçası arasında ve hatta bir kırsal yerleşme birimi arasında değişebilir. Bu yerleşmelere ilişkin planlama eyleminin niteliği de ölçeğe bağlı olarak değişir.

Bu farklılaşmalara karşın planlamanın her tür ve ölçekteki temel niteliği, süreci etkilemesi, değişimi yönlendirmesi ve geleceğe ilişkin hedefler koyması ve bunun araçlarını tanımlamasıdır.

Şehir planlama, niteliği gereği kamu ve toplum yararını esas alan bir kamu hizmetidir.

Diğer bir deyişle şehir plancısı ister özel sektör isterse kamu sektöründe çalışsın kamu hizmeti yapan bir uzmandır.

2) Meslek Disiplini İçinde Yer Alan Hizmetlerin Ana Başlıkları

Şehir planlama mesleğinin çalışma alanı, şehir planlama, kentsel sorunsalların mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda şaplanmasıyla yönelik olarak kentsel araştırmalar, planlama olgusunun bir süreç olması noktasından hareketle planlama sürecini yönlendirmeye yönelik kentsel danışmanlık, kentsel işletmecilik ve proje yönetimi alanlarını da kapsamaktadır.

Planlama

Şehir planlama mesleğinin temel faaliyet alanı olan planlama, ülke düzeyinden yerel ölçeğe kadar her türlü yerleşmenin gelişmesinin yönlendirilmesi amacıyla düzenlenen çeşitli ölçeklerde planlama hizmetlerini kapsamaktadır.

Şehir planlama uygulama alanı; üst ölçekli ekonomik ve fiziki plan kararları kapsamında, yörenin doğal verileri ışığında, kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı dikkate alınarak kentlerdeki ana yatırım kararları ve hedefleri doğrultusunda mekana da yönelik olarak düzenlemeleri kapsayan nazım ve uygulama planlarıdır. Bu çerçevede, metropollerden en küçük nüfuslu belediyelere kadar kentsel ve kırsal alanlara yönelik ürettiği yönlendirici karar ve önerilerle şehir plancısı, kentsel-kırsal arazi kullanımlarının yer seçimi, yoğunluk, yapılaşma vb. kararlarının belirlenmesi, gelişme ve koruma dengesinin kurulması vb. ve uygulamaya ilişkin ilkelerin belirlenmesini amaçlayan planları üretir.

Kentsel tasarım, planlama kararlarının gerçekleşmesi sürecidir. Bu süreçte şehir plancıları iki boyutlu planlama kararlarını üçüncü boyuta aktarmanın yanısıra, proje tanımı, mülkiyet analizleri, altyapı gibi konuları bir arada düşünüp alternatifler üretmek için mimarlar, mühendisler, peyzajcılar ve haritacılarla birlikte çalışır.

Kentsel tasarımda, kamu yada özel mülkiyetteki büyük alan ve kullanımların, hemde parçalı mülkiyetteki alanların tasarım problemleri, şehir plancılarının tasarım sonrası uygulamaya süreçlerinde etkin olarak rol almalarını ge-

rektirir. Bu durumda şehir plancısı yalnızca çevreyi değil, oluşturulacak süreçte tasarlar.

Planlama alanı içinde yer alan hizmetler:

- Yatırımların ülkesel ölçekte dağılımını belirlemek üzere ulusal plan stratejileri hazırlamak (ülkesel yerleşme düzeni planlaması).
- Bölgesel ölçekli planlamalar, çevre düzeni planları

Şehir plancısı yalnızca çevreyi değil, oluşturulacak süreçte tasarlar.

Mimari Bombalar
DAB 2195 Sayı 199

- Kent planları
- Nazım plan, uygulama imar planı, mevzii planlar ve bunların değişiklikleri ve revizyonları.
- Kentsel tasarım planları
- Sektörel planlar:
- Turizm, kentsel ulaşım, çevre, sanayi ve küçük sanayi planları, koruma amaçlı imar planları vb.
- Gecekondu önleme ve ıslah planları
- Toplu konut alanı, yeni yerleşme alanı planlaması

PLANLAMA
95 / 3 - 4

Şehir planlama eğitimi veren 7 üniversitenin şehir ve bölge planlama bölümlerinden her yıl 300 şehir plancısı mezun olmakta, ülkemizdeki şehir plancısı sayısı 3000'i geçmiş bulunmaktadır.

Yukarıda sözü edilen konularda; şehir plançıları hem kamu kuruluşların da hem de özel sektörde çalışmaktadır.

Özel sektörde çalışan şehir plançıları planlama sürecinde yukarıda sözü edilen planların yapımında planların uygulamasında ve bu planların uygulaması ile elde edilecek projelerde, proje yöneticisi, koordinatörü, yüklenicisi olarak araştırma, planlama, tasarım, danışmanlık ve uygulama hizmetleri yapmaktadır.

Kamu sektöründe anılan çalışmalarında karar verici, onayıcı, araştırma, tasarımcı, uygulayıcı ve bu tür işlere yönelik proje yöneticisi koordinatörü, yüklenicisi olarak araştırma, planlama, tasarım, danışmanlık ve uygulama hizmetleri yapmaktadır.

Araştırma

Kentsel ölçekte sosyal, ekonomik ve mekansal sorunsalları saptayarak çözüm seçenekleri üreten, modellemeleri öngören her türlü kentsel araştırma bu kapsamdadır.

Çeşitli kullanımların yer seçim kararlarına ilişkin olabilirlik (fizibilite) raporlarının hazırlanması, büyük yatırım kararlarının mevcut planlarla ilişkisini ve olası etkilerini belirlemek üzere ÇED-raporu hazırlamasında ekip elemanı olarak çalışmak, şehir planlama meslek alanına giren konularda bilirkişilik hizmetleri ve araştırma kapsamındadır.

Proje Yönetimi

Bir plan bütünlüğü içinde finansman-katılım ve örgütlenme modeli kapsamında her türden kentsel projelendirilmenin yapılması ve bu projelerin uygulama aşaması dahil proje yönetimi hizmetlerini kapsar.

Bu kapsamda, şehir plancısı planlama ve projelendirmesi ve farklı disiplinlerden katkı olarak yönetmek, belirli hedeflere yönlendirmek, izlemek, performansını ölçmek, uygulamaya sokmak ve uygulamada da aynı yükümlülüklerle işi sonuçlandırmak olarak değerlendirilmelidir.

Danışmanlık

Planlama uygulama bütünlüğü anlayışından hareketle gelişmeleri strateji ve plan deği-

şiklikleri yaparak yönlendirmek kent yönetimlerine, kooperatif ve benzeri yatırımcılara (developerlara) yer seçimi, araştırma, fizibilite, çevre etkileri, örgütlenme, finansman, planlama, uygulama sürecinde imar programlarının hazırlanması konularında üretilen hizmet şehir planlama alanındaki danışmanlık olarak adlandırılır.

3) Şehir Planlama Meslek Dalında Görev Alabilecek Yakın Meslek Disiplinleri

Şehir planlama mesleği, toplumsal gelişme ve işbölümünün sonucu, uzmanlaşmanın gereği olarak ortaya çıkmıştır. Diğer mesleklerin gelişme sürecine benzer biçimde şehir planlama mesleği de başlangıçta disiplinler arası bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmış ancak giderek kurumsallaşan bir disiplin durumuna gelişmiştir. Bir mesleğin kurumsallaşması mesleği kazanma, örgütlenme, çalışma alanlarında kullandığı yetkiler vb öğelerle değerlendirilebilir.

Çağdaş toplumda meslek edinmenin yolu eğitimidir. Ülkemizde şehir planlama eğitimi ilk kez ODTÜ'de Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün kurulmasıyla başlamış; 1962'de lisansüstü, 1967'de lisans düzeyinde mezun vermiştir. Son 15 yıl içinde Gazi, Dokuz Eylül, Mimar Sinan, YTÜ ve İTÜ ile en son Selçuk Üniversitesi'nde yeni şehir planlama bölümleri açılmış; lisans ve lisans üstü düzeyde eğitim vermeye başlamışlardır.

Şehir planlama eğitim veren 7 üniversitenin şehir ve bölge planlama bölümlerinden her yıl 300 şehir plancısı mezun olmakta, ülkemizdeki şehir plancısı sayısı 3000'i geçmiş bulunmaktadır. Bunlardan 2000 kadarı Odamız üyesidir.

Şehir planlama bölümlerinde yapılan öğretim sonucunda verilen diplomada "şehir plancısı" ünvanına tanınan bütün yetkileri ile birlikte hak kazanıldığı belirtilmektedir. "Mimarlık ve Mühendislik Hakkında Kanun" uyarınca bunun, bir meslek edinme ve mesleğin uygulanmasının kullanılacak bütün haklar olduğu açıktır.

1969 yılında TMMOB bünyesinde kurulan Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası (kısa adı ile Şehir Plancıları Odası) TMMOB tüzüğüne göre, şehir planlama uzmanlık alanında tek yetkili meslek odasıdır.

Çalışma alanları ve konuları önceki bölümlerde belirtilmiş olan şehir planlama mesleğinin mevzuatla belirlenmiş olan uygulama alanı imar planlamasıdır. Bu alana ilişkin yetkiler 3194 sayılı imar yasasının 38. maddesi ile tanımlanmıştır. Bu madde "halihazır harita ve imar planlarının hazırlanması ve bunların uygulanmasının fenni mesuliyetini, uzmanlık, çalışma konuları ve ilgili kanunlarına göre, mühendisler, mimarlar, şehir plancıları deruhte ederler," biçiminde düzenlenmiştir.

Bu alanda çalışanlara verilen yeterlilik belgeleri ise, İmar Yasası'na dayanılarak 1985'te çıkartılmış olan "İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği"ne göre Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca verilmektedir.

Şehir planlamanın salt fiziki tasarım olarak algılandığı ve kentsel tasarımın, mimari tasarımın bir üst ölçeği olarak görüldüğü 1950'lerden itibaren, kent planlama alanında konuya ilişkin kamu kuruluşlarında deneyim kazanmış mimarlara "imar planı yapma yetkisi" verilmiştir.

Ülkemizde şehir planlama mesleğinin bir meslek için kısa sayılabilecek 25-30 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Şehir planlama meslek alanında daha önce faaliyette bulunan mimarlar sözkonusu yönetmeliğe göre verilen belgelerle bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bu yetkiler, "İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlar Yönetmeliği"ne göre, 3194 sayılı İmar Yasası'nın 38. maddesinin yanlış yorumlanması sonucu verilmektedir. Yönetmelik "Mimarlık ve Mühendislik Hakkında Yasa ve TMMOB Yasası"nın açık hükümlerine karşın mesleki öğrenimini görmeden deneyime dayanarak usta-çırak ilişkisi içinde meslek edinilebileceği ve uygulanabileceği esasına göre düzenlenmiştir.

Şehir plancısı dışındaki meslek adamlarının şehir planlama alanında sorumluluk yüklenme anlamında yetki kullanması meslek edinmenin eğitimle elde edilen bir hak olması ve uzmanlık ayrımı ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, şehir planlamayı farklı disiplinlerle birlikte çalışma gerektiren bir süreç olarak algıladığımızda bu süreç içinde yer

alacak farklı meslek gruplarının eğitimle elde ettikleri niteliklerle bağdaşan ve yetkileri çerçevesinde hizmet üretebilmeleri, sorumluluk almaları ve yetki kullanmaları bir ekip anlayışı içinde söz konusu olabilir.

Bununla birlikte, Müellif Yönetmeliğine göre yetkili mimarların imar planlama alanında faaliyet gösterdikleri yetki kullandıkları ve bu konuda hizmet ürettikleri de bir gerçekliktir.

Şehir Plancıları Odası, bu gerçekliğin bilincinde olarak ve bu yetkilerin mevzuat içinde kullanıldığını gözönünde bulundurarak, farklı mesleklere sahip ancak aynı alanda çalışan uzmanların bu konuda yetkili odanın mesleki düzenlemeleri çerçevesinde çalışmalarına olanak sağlamayı amaçlamaktadır. Odamız, bunun eşitsiz ve haksız rekabeti önleyici olduğu kadar, TMMOB tüzesisinin de bir gereği olduğunu düşünmektedir.

TMMOB Serbest Müşavirlik Mühendislik ve Mimarlık Hizmetleri ve Büro Tescil Yönetmeliği'nin 6/f maddesi bu durumda uygulanabilecek bir düzenleme getirmektedir.

Odamız 1993 yılında, Mimarlar Odasına kayıtlı olan ancak mimarlık faaliyeti dışında imar planlama faaliyeti yürüten yetkili mimarlara TMMOB'nin söz konusu yönetmeliğinin 6/f maddesinin uygulanması yönünde TMMOB'ninde görüşünü alarak girişimlerde bulunmuştur.

İmar planlama ihalelerinde ŞPO'ndan alınan Büro Tescil Belgesi istenmesine ilişkin uygulama İller Bankasınca başlatılmış, GAP idaresi, Belediyeler gibi kuruluşlarca sürdürülmüştür. Ancak, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın konuyla ilişkin 93/8 sayılı genelgesi, ardından da Mimarlar Odası'nın İller Bankası Genel Müdürlüğü'ne açmış olduğu davanın Ankara 3. İdare Mahkemesinde İller Bankası aleyhine sonuçlanması ile uygulama fiilen ortadan kalkmıştır.

Dava üst mahkemelerde sürmektedir. Sorunun her iki Oda arasında karşılıklı görüşlerle çözülmesi yönünde Odalararası bir komisyon kurulmuş ve daha sonra bu komisyon Ortak Daimi Komiteye dönüştürülmüştür. Komitenin çalışmaları sürmektedir.

Şehir planlamanın salt fiziki tasarım olarak algılandığı ve kentsel tasarımın, mimari tasarımın bir üst ölçeği olarak görüldüğü 1950'lerden itibaren, kent planlama alanında konuya ilişkin kamu kuruluşlarında deneyim kazanmış mimarlara "imar planı yapma yetkisi" verilmiştir.